

HINDISTON GEOIQTISODIYOTI: NAZARIYA VA AMALIYOT*Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti***Abdugʻafforov Shavkat Komilovich**shavkatabdugafforov7@gmail.com*Ilmiy rahbar: PhD.Imomova.N.A*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Janubiy Osiyo mintaqasida yetakchi oʻringa ega boʻlgan Hindiston davlatining va uning rivojlanishidagi geostrategik sohalar shuningdek, mamlakat jozibasi va rivoji uchun muhim bir yoʻnalish hisoblangan iqtisodiyoti alohida bir tarmoqqa ega. Bugungi kundagi dunyo hamjamiyatidagi yetakchi oʻringa ega boʻlgan davlatlar bilan aynan shu soha boʻyicha hamkorliklari, yaʼni, Hindiston ham dunyo koʻrsatkichlarida yuqori natijani qayd etayotgani va uning sabablari bayon qilingan. Maqolada muallif, mamlakatning boshqa mintaqalar bilan hamkorligi, yaʼni Markaziy Osiyo davlatlari bilan iqtisodiy tomonlama sherikchiligi va ular oʻrtasidagi kelishuvlar, shartnomalar va rivojlanishidagi strategiyalar, ularni amaliyotga tatbiq etish yoʻllari, bu borada rivojlangan mamlakatlarning yondashuvlari va xalqaro tashkilotlarning oʻrni va ishtiroki haqida atroflicha yondashgan va mushohada qilgan.*

Kalit soʻzlar: *Hindiston iqtisodiyoti, energetika tarmogʻi, Connect Central Asia dasturi, Hindiston geo-iqtisodiyoti, inflyatsiya darajasi, import va eksport salmogʻi.*

GEOECONOMICS OF INDIA: THEORY AND PRACTICE

Annotation: *In this article, the country of India, which has a leading position in the South Asian region, and the geostrategic areas of its development, as well as the economy, which is considered an important direction for the country's attractiveness and development, has a separate sector. Today's cooperation with the leading countries in the world community in this field, that is, India also records a high result in world indicators, and the reasons for this are explained. In the article, the author discusses the country's cooperation with other regions, that is, its economic cooperation with the Central Asian countries and the agreements, contracts and development strategies between them, the ways of their implementation, the approaches of developed countries and the role of international organizations in this regard. and closely approached and observed about the participation.*

Key words: *Indian economy, energy sector, Connect Central Asia program, Indian geo-economics, inflation rate, weight of imports and exports.*

ГЕОЭКОНОМИКА ИНДИИ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

Аннотация: В данной статье рассмотрены страна Индия, занимающая лидирующие позиции в Южноазиатском регионе, и геостратегические направления ее развития, а также экономика, которая считается важным направлением привлекательности и развития страны. отдельный сектор. Сегодняшнее сотрудничество с ведущими странами мирового сообщества в этой сфере, то есть с Индией, также фиксирует высокий результат по мировым показателям, и объясняются причины этого. В статье автор рассматривает сотрудничество страны с другими регионами, то есть ее экономическое сотрудничество со странами Центральной Азии и соглашения, контракты и стратегии развития между ними, пути их реализации, подходы развитых стран и роль международных организаций в этом отношении и внимательно подошли к участию и наблюдали за ним.

Ключевые слова: индийская экономика, энергетический сектор, программа Connect Central Asia, индийская геоэкономика, уровень инфляции, вес импорта и экспорта.

Hindiston bozor iqtisodiyoti rivojlanayotgan o'rtacha daromadli mamlakat hisoblanadi. 21-asr boshidan beri yillik o'rtacha yalpi ichki mahsulot o'sishi 6% dan 7% gacha bo'ldi va 2013-yildan 2018-yilgacha Hindiston Xitoyni ortda qoldirib, dunyodagi eng tez rivojlanayotgan yirik iqtisodiyot bo'ldi. Tarixiy jihatdan, Hindiston 1-asrdan 19-asrgacha bo'lgan ikki ming yillikning ko'p qismida dunyodagi eng yirik iqtisodiyot ega mamlakat bo'lgan.

Hindiston iqtisodiyotining uzoq muddatli o'sish istiqboli uning yosh aholisi va shunga mos ravishda past qaramlik nisbati, sog'lom jamg'armalar va investitsiya stavkalari, Hindistonda globallashtiruvning kuchayishi va jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvi tufayli ijobiy bo'lib qolmoqda. 2016-yilda "demonetizatsiya" zarbalari va 2017-yilda tovar va xizmatlar solig'i joriy etilishi tufayli iqtisodiyot sekinlashdi. Mamlakat dunyodagi oltinchi yirik iste'mol bozori bo'lib qolmoqda. Xususi iste'moldan tashqari, Hindiston yalpi ichki mahsulotiga davlat xarajatlari, investitsiyalar va eksport ham ta'minlandi. 2020-yilda pandemiya savdoga ta'sir ko'rsatdi va import bo'yicha Hindiston dunyodagi 14-o'rinni egalladi va 21-eng yirik eksportchi mamlakat bo'ldi. Hindiston 1995-yil 1-yanvardan beri Jahon Savdo Tashkilotining a'zosi. U biznes yuritishning qulayligi indeksi bo'yicha 63-o'rinni va Global raqobatbardoshlik hisobotida 68-o'rinni egallaydi. 2008-yilgi jahon moliyaviy inqirozi davrida iqtisodiyot biroz sekinlashuvga duch keldi va bu borada Hindiston o'sish sur'atlarini oshirish va talabni shakllantirish uchun rag'batlantirish choralarini amalga oshirdi. Keyingi yillarda iqtisodiy o'sish jonlandi. Jahon bankiga ko'ra, barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish uchun Hindiston davlat sektorini isloh qilish, infratuzilma, qishloq xo'jaligi va qishloqlarni rivojlantirish, yer va mehnat qoidalarini bekor qilish, moliyaviy inklyuzivlik,

xususiylashtirish va eksportni rag'batlantirish, ta'lim va sog'liqni saqlashga e'tibor qaratishi kerak.

2020-yilda Hindistonning eng yirik o'nta savdo hamkori AQSh, Xitoy, Saudiya Arabistoni, Shveysariya, Germaniya, Gonkong, Indoneziya, Janubiy Koreya va Malayziya bo'ldi. 2019-2020-yillarda Hindistonga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TDI) 74,4 milliard dollarni tashkil etdi. To'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar oqimining yetakchi tarmoqlari xizmat ko'rsatish sohasi, kompyuter sanoati va telekommunikatsiya sanoati edi. Hindiston bir necha davlatlar, jumladan ASEAN, SAFTA, Mercosur, Janubiy Koreya, Yaponiya va muzokaralar bosqichida bo'lgan boshqa davlatlar bilan erkin savdo shartnomalariga ega.

Hindiston dunyodagi to'rtinchi yirik iqtisodiyotdir. 2017-yilda 9,4 trillion dollarlik mahsulotlar va xizmatlar ishlab chiqarildi. Biroq uchinchi o'rinni egallash uchun uzoq yo'l bor: Xitoy (23,1 trillion dollar), Yevropa Ittifoqi (19,9 trillion dollar) va Qo'shma Shtatlar (17,4 trillion dollar). Hindistonda katta turg'unlik ro'y berganiga qaramay, tez o'sishda davom etgan. 2017- yilda 6,7 foizga, 2016 -yilda 7,1 foizga va 2015- yilda 8,0 foizga o'sdi. 2008- yildan 2014- yilgacha u 5 foizdan 11 foizgacha o'sdi. So'nggi o'n yillikda ushbu ajoyib o'sish sur'ati qashshoqlikni 10 foizga kamaytirdi.

2017- yil 26- iyun kuni prezident Tramp Hindiston bosh vaziri Narendra Modi bilan uchrashdi. Trump tashkiloti Hindistonda ko'chmas mulkni ikki barobar ko'paytirishni xohlagandi. Misol uchun, u "solih terrorizmi" ni tugatish haqida fikr bildirgan. U Hindistonning murakkab solih rejimlarini mantiqiy lashtirish va tovarlar, xizmatlar uchun solihni joriy etishni qo'llab-quvvatlashni va'da qilgan. Bu Hindiston ish bilan armonlik iqlimi uchun ko'proq prognoz beradi. 2014-yilda Modi Qo'shma Shtatlar bilan savdoni rivojlantirishga va'da bergan. Modi Hindistonning ishlab chiqarish va intellektual mulkiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan siyosatlarni qisqartirish orqali AQSh kompaniyalari uchun o'yin maydonini yuqori darajaga ko'tarishini aytdi. Bu AQShning farmatsevtika kompaniyalari, Gollivud va iste'molchilar elektron tarmoqlariga yordam berishi mumkin edi.

Hindiston aralash iqtisodiyotga ega. Hindiston ishchilarining yarmi qishloq xo'jaligiga, an'anaviy iqtisodiyotning imzosiga tayanadi. 1990-yillardan boshlab, Hindiston bir nechta sanoatni tartibga solib qo'ydi, ko'pgina davlat korxonalarini xususiylashtirdi va to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarga eshiklarni ochdi.

Hindiston tashqi manbalar va arzon import manbai uchun jozibador mamlakatdir. Buning sababi shundaki, iqtisodiyoti bu besh qiyosiy ustunlikka ega:

1. Turmush darajasi Amerika Qo'shma Shtatlaridan ko'ra past. Yalpi ichki mahsulot (YalM) aholi jon boshiga Iroq yoki Ukraina kabi boshqa qashshoq mamlakatlarning yarmidir. Bu Hindiston ishchilarining ish haqi miqdoriga muhtoj emas, chunki har bir narsa kamroq xususiyatga ega.

2. Hindiston ko'plab yaxshi va professional ma'lumotli texnologiya xodimlariga ega.

1. Ingliz tili Hindistonning rasmiy tillaridan biridir. Ko'p hindlar shu tildan foydalanishadi. Bu ta'limning yuqori darajasi bilan birlashib, AQSh texnologiyasini va Hindistonga yetakchi markazlarini jalb qiladi. Hindistonning 1,3 milliard kishi turli xil iqtisodiy va madaniy xususiyatlarga ega. Ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat asosan geografiya bilan belgilanadi. Hindistonning uchta asosiy mintaqasi alohida sinf va ta'lim bo'linmalariga ega. ⁵³Har yili 11 million kishi shaharlarda yashash uchun qishloq joylaridan chiqib ketadi. Ularning aksariyati yosh va o'qimishli. Ular hayotning yuqori sifatini izlaydilar. (Manba: "Maxsus hisobot: Hindiston", The Economist, 2015-yil 23 may.)

2. Hindiston kino sanoatida "Bollivud" deb ataladi. Bu Bombay (hozir Mumbai) va Gollivud portmantri. Bollivud Gollivudning filmlarini ikki baravar oshiradi. Bollivud 2011-yilda Hindiston yalpi ichki mahsulotiga 3 milliard dollar ajratgan va 2016-yilga borib 4,5 milliard dollarga yetishi kutilgan edi. Bollivud Gollivudga nisbatan kam daromad keltiradi (51 milliard dollar), chunki bilet narxi ancha past. Bollivud filmlari Gollivudda \$ 47,7 mln.ga nisbatan o'rtacha 1,5 mln.

Ushbu qiyosiy ustunliklar Amerika biznesining katta imkoniyatlarini anglatadi. Hindiston kompaniyalariga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar juda foydali bo'lishi mumkin. Hind o'rta sinf deyarli 250 million kishini tashkil qiladi. Bu AQSh o'rta sinfidan kattaroq. Hindistonning iste'mol xarajatlarini va iqtisodiy o'sishini davom ettiradi.

Energiya, sog'liqni saqlash, sanoat va materiallar Hindiston rivojlanishida birinchi to'rtta soha bo'ldi. O'tgan yillardagi M & A bitimlari qisqargan bo'lsada, Yaqin Sharq, Osiyo, Afrika va Janubiy Amerikadagi rivojlanayotgan bozorlarda chiqish shartnomalari sezilarli darajada oshdi.

Narendra Modi hukumati Hindiston taraqqiyoti uchun 10 ta qadamni belgilab berdi:

1. **Oziq-ovqat inflyatsiyasi:** Oziq-ovqat narxini pasaytirish uchun yordam berish. Ma'lum bir mavsumda sodir bo'lishi mumkin bo'lgan pastki mavsumda fermerlarga yordam berishga tayyorlanish.

2. **Iqtisodiyot:** iqtisodiyotni yuqori o'sish yo'llariga aylantirish, inflyatsiyani yaxshilash, Investitsiya aylanish jarayonini yaxshilash. Ichki va xalqaro hamjamiyatning ishonchini tiklash.

3. **Ishlar:** Mehnatni talab qiladigan ishlab chiqarishni strategik jihatdan qo'llab-quvvatlash. Turizm va fermerlikni rag'batlantirish.

4. **Soliqlar:** 2012-2013 yillarda kiritilgan retrospektiv soliq qonunlari Hindistonga xorijiy investitsiyalar uchun yagona eng katta to'siq deb ta'riflangan edi. Modi hukumati soliq tizimini ratsionalizatsiya qilish va soddalashtirishga intilishadi, bu esa beg'araz va investitsiyaga, korxonalar va o'sishga yordam berdi. Hukumat davlatlarning xavotirlarini

⁵³ (Manba: "Maxsus hisobot: Hindiston", The Economist, 2015-yil 23 may.)

bartaraf etishda tovar va xizmatlarga soliqni joriy etish uchun barcha sa'y-harakatlarni amalga oshirdi.

5. **Islahotlar** : Ayniqsa, ish o'rinlarini yaratadigan tarmoqlarda investitsiyalarni rag'batlantirish uchun islohotlar to'g'risidagi nizomni belgilash.

6. **Qishloq xo'jaligi**: Agrar infrastrukturaga investitsiyalarni ko'paytirish. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini narx belgilash va xarid qilish, ekin sug'urtasi va o'rimdan keyingi hosilni boshqarish masalalariga oid masalalarni yoritish. Oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash sanoatini tashkil etishni rag'batlantirish.

7. **Ishlab chiqarishni tiklash**: Jahon darajasidagi investitsiya va sanoat hududlarini, xususan, maxsus yuk koridorlari va sanoat koridorlari bo'ylab joylashtirish. Markazda va shtatlarda markazlashtirilgan eshiklar tizimi orqali bitta oyna tizimini yaratish.

8. **Infrastruktura**: Yangi 10 yillik rejasi temir yo'llarni modernizatsiya qilish, jumladan, "Diamond Quadrilateral" tezyurar poezd loyihasini yaratish. Milliy avtomobil yo'llari dasturini bajarish. Kichik shaharlardagi yanada arzon aeroportlarni qurish. Ichki va sahrodagi suv yo'llarini yirik transport yo'nalishlari sifatida rivojlantirish.

9. **Energiya xavfsizligi**: An'anaviy va noan'anaviy manbalar orqali elektr energiyasini ishlab chiqarishni kengaytirish. Xususiy investitsiyalarni jalb qilish uchun ko'mir sektorini isloh qilish.

10. **Urbanizatsiya**: ⁵⁴Ixtisoslashgan domenlarga yo'naltirilgan va jahon darajasidagi qulayliklar bilan jihozlangan 100 shaharni qurish. Mamlakat mustaqillikning 75 yilligiga yetib kelgach, har bir oila suv, sanitariya-tesisat, 24/7 elektr ta'minoti bilan yaxshi uyga ega (*pucca uyi* deb ataladi). (Manba: Triniti Solutions bosh direktori Ramesh Kumar Nanjundaiya bilan intervyu.)

Qo'shma Shtatlar Hindistonning eng katta harbiy ittifoqdoshlaridan biri bo'lib, Xitoy o'zining yirik iqtisodiy sheriklaridan biridir. 2006- yilda Qo'shma Shtatlar Hindiston bilan fuqaroviy yadro qurish bo'yicha to'liq hamkorlik qilishga ruxsat berib, yadro qurolini tarqatmaslik to'g'risidagi shartnomani buzishga rozi bo'ldi. Bu Hindistonning yadroviy qurollarni portlatib, uning dasturini MAGATE kafolati ostiga qo'ymaslik sharti bilan buzilishiga qaramasdan, Xitoy va Hindiston dunyodagi eng yirik va tez rivojlanayotgan mamlakatlardan ikkitadir. Ularning qattiq iqtisodiy hamkorligi tufayli mamlakatlar tez-tez Chindia deb nomlanadi. Xitoy va Hindiston qo'shimcha iqtisodiyotga ega. Hindiston xomashyosi bor; Xitoyda ishlab chiqarish bor. Hindiston yuqori texnologiyali iqtisodiyotidan Xitoyda biznes va iste'molchilar ulardan foydalanishadi. Tijoriy bitim - "Chindia" ga qarashli birinchi qadamdir. Dunyo xalqining uchdan bir qismi bilan Chindia global iqtisodiyotda ulkan iqtisodiy kuch bo'lishi

⁵⁴ (Manba: Triniti Solutions bosh direktori Ramesh Kumar Nanjundaiya bilan intervyu.)

mumkin. Bu mintaqada hokimiyat muvozanati uchun xavf tug'dirishi mumkin. Ya'ni, Qo'shma Shtatlar Hindiston bilan ittifoqchilikni saqlab qolish uchun eng yaxshi manfaatdadir. Bu mintaqadagi Xitoyning o'sib borayotgan kuchini yo'qotadi.

Hindistonlik olim Nishtha Kaushiki o'zining "The New Great Game and India's Connect Central Asia Policy: Strategic Perspectives and Challenges" ("Yangi Katta O'yin va Hindistonning "Markaziy Osiyoga bog'lanish" siyosati: Strategik istiqbollar va muammolar) nomli maqolasida Hindistonning "Connect Central Asia Policy" (CCAP) siyosati doirasida duch kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklari, Yangi Katta O'yin sharoitida Hindistonning imkoniyatlari, shuningdek, Markaziy Osiyoda mavjud yirik kuchlar hisoblanadigan AQSh, Xitoy va Rossiyaning Markaziy Osiyodagi strategik maqsadlari alohida tahlil qilingan. Bundan tashqari, N.Kaushiki Markaziy Osiyoda Rossiyaning Xitoyga strategik yondashuvi va mintaqada Xitoy-Pokiston hamkorligi masalalari haqida ham to'xtalib o'tgan. Hindistonni Markaziy Osiyo uchun zarur iqtisodiy hamkorga aylantirish va mintaqa energiya bozoriga yetib borish masalalari ham alohida e'tibor bilan yoritilgan.⁵⁵

Boshqa olimlar Christian Wagner va Siddhart Tripatilar o'zlarining "India's Response to the Chinese Belt and Road Initiative ("Hindistonning Xitoyning Bir Kamar Bir Yo'l loyihasiga javobi") nomli maqolalarida Hindistonning Janubiy va Markaziy Osiyoda o'sib borayotgan Xitoy ta'siriga qarshi qanday choralar ko'rish mumkinligi haqida fikr yuritishgan. Ularning fikricha, Hindiston mazkur mintaqalarda o'z ta'sirini oshirish va Xitoyga javob qaytarish uchun Xitoy bilan ma'lum sohalarda muammo va qiyinchiliklarga ega bo'lgan AQSh, Yaponiya va Avstraliya bilan yangi formatda aloqalarni chuqurlashtirishi lozim. Shuningdek, olimlarning fikricha, Hindistonning yuqoridagi yo'nalish bo'yicha olib boradigan tashqi siyosati Germaniya va Yevropa bilan munosabatlarida ham yangi imkoniyatlar ochishi mumkin. Bundan tashqari, maqolada Hindistonning Janubiy Osiyo, Markaziy Osiyo, Osiyo-Tinch okeani, Uzoq Sharq, Janubi-Sharqiy Osiyo mintaqalaridagi imkoniyatlari yoritilgan.⁵⁶

Hindistonlik yana bir olim Dilip Kumar Maurya o'zining "India-Central Asian States Relations in the 21st Century" ("Hindiston va Markaziy Osiyo davlatlarining 21-asrdagi munosabatlari") nomli maqolasida dastlab, Hindistonning Markaziy Osiyo bilan tarixiy aloqalari va Sovuq Urush natijalari haqida to'xtaladi. So'ng Hindiston va Markaziy Osiyo davlatlarining umumiy manfaatlari haqida fikr yuritilgan. Energetika sohasiga alohida to'xtalib, Hindiston uchun muhim bo'lgan Neft va Tabiiy Gaz Hamkorligi (ONGC) va TAPI loyihalari haqida ham aytib o'tiladi. Hindistonning milliy xavfsizlik, qurollarning tarqalishi, narkotik moddalari savdosiga chek qo'yish, iqtisodiy

⁵⁵ Nishtha Kaushiki. The New Great Game and India's Connect Central Asia Policy: Strategic Perspectives and Challenges. Journal Of International And Area Studies, Volume20, Number2, 2013, pp83-110

⁵⁶ Christian Wagner and Siddhart Tripathi. India's Response to the Chinese Belt and Road Initiative. SWP Comment 7 January , 2018

sohalaridagi manfaatlariga alohida to'xtalib o'tilgan holda, Hindiston uchun mintaqadagi qiyinchiliklar ham sanab o'tilgan.⁵⁷

Hindistonlik olim Dr. Athar Zafar o'zining "India-Central Asia: Finding New Synergies for Greater Engagement" ("Hindiston-Markaziy Osiyo: Katta loyihalar uchun yangi hamkorliklar") nomli maqolasida Hindiston va Markaziy Osiyo davlatlari yaqin siyosiy aloqalarga qaramay, savdo-iqtisodiy sohada hamkorlikni mavjud potentsiallardan past holda olib borayotgani, bunga asosiy sabab esa, Hindistonni mintaq bilan bog'lovchi ishonchli yo'lining yo'qligi ammo, bu holat yaqin orada o'zgarishi haqida aytib o'tilgan. Uning fikricha, Qozog'iston-Turkmaniston-Eron o'rtasida foydalanishga topshirilgan temir yo'l Hindiston uchun imkoniyat yaratdi. Shuning uchun ham, Hindiston Eronning Chobahor portiga sarmoya kiritmoqda. Bu temiryo'l Hindistonning Afg'oniston bilan ham iqtisodiy hamkorligi uchun sharoit yaratishi aytib o'tilgan. Shuningdek, Dr. Zafar fikricha, ikki tomon xizmat ko'rsatish, qishloq xo'jaligi, IT&ITES, to'qimachilik, gidroenergetika, sog'liqni saqlash, turizm sohalarida yaqin hamkorlik olib borsa, katta natijalarga erishishi mumkin.⁵⁸

Hindistonlik olim Dr. Abuzar Xairi o'zining "India-Central Asia Relations: Emerging Partnership" ("Hindiston-Markaziy Osiyo munosabatlari: Rivojlanayotgan hamkorlik") maqolasida Hindiston va Markaziy Osiyo munosabatlarining tarixiylikiga alohida to'xtaladi. Shuningdek, Dr. Xairi ham Hindiston uchun Markaziy Osiyo bilan iqtisodiy va energiya sohalaridagi hamkorlik muhim ekanligini ta'kidlaydi.⁵⁹

Yana bir olim Sayid Masud Sadat "TAPI and CASA-1000: Win-Win Trade Between Central Asia and South Asia" ("TAPI and CASA-1000: Janubiy Osiyo va Markaziy Osiyo o'rtasida ikki tomonlama manfaatli savdo") nomli kitobida Janubiy Osiyo va Markaziy Osiyo o'rtasida energiya resurslari savdosiga alohida to'xtalgan. Albatta, Janubiy Osiyoda eng yirik energiya iste'molchisi bu – Hindiston. Bugungi kundagi mazkur ikki mintaq o'rtasidagi eng yirik ikki loyiha ham aynan, TAPI va CASA -1000 dir. Sadat ushbu kitobida Janubiy Osiyo (xususan Hindiston)ning energiyaga bo'lgan ehtiyoji o'ta yuqoriligi, Markaziy Osiyodagi energiya resurslari esa samarali eksport qilinmayotgani masalasiga urg'u bergan. Agar, mazkur loyihalar amalga oshsa, ikkala tomon ham katta yutuqlarga erishishi mumkinligini ta'kidlagan. Ammo qo'shimchasiga, mazkur loyihalar realizatsiyasi, ayniqsa TAPI ning amalga oshishi juda qiyin masala ekanligi ham aytilgan.⁶⁰

⁵⁷ Dilip Kumar Maurya. India-Central Asian States Relations in the 21st Century. European Academic Research. Vol.II, Issue 11/February 2015

⁵⁸ Dr. Athar Zafar. India-Central Asia: Finding New Synergies for Greater Engagement. Indian Council of World Affairs, 6 July, 2015

⁵⁹ Dr. Abuzar Khairi. India-Central Asia: Emerging Partnership. FPRC Journal-10, 2012(2), New Dehli pp.175-187

⁶⁰ Sayed Masood Sadat. TAPI And CASA-1000: Win-Win Trade Between Central Asia And South Asia. NIPI. OSCE Academy. May, 2015

“India in Central Asia. The road ahead” (“Hindiston Markaziy Osiyoda. Oldindagi yo‘l”) nomli kitobida hindistonlik olim Raghav Sharma Hindistonning Markaziy Osiyodagi manfaatlari, mintaqa energiyasining importchisiga aylanish masalalari bilan bir qatorda, Hindiston uchun mintaqadagi qiyinchiliklarni sanab o‘tgan. Unga ko‘ra, birinchidan, Hindiston Markaziy Osiyo bilan yaqin hamkorlik aloqalarini o‘rnatish uchun noqulay hududda joylashgan. Pokistonning Markaziy Osiyoga chiqishda tranzit hudud vazifasini o‘tashi Hindiston uchun katta noqulayliklar tug‘diradi. Yani Pokiston Hindistonga tranzit hududi bo‘lishi uchun o‘z eshiklarini ochmaydi. Ikkinchidan, Hindistonning Shimolga tomon to‘liq ochilishi, ya‘ni Markaziy Osiyo bilan bog‘liq katta loyihalarni amalga oshirishiga xavfsizlik masalalari to‘sqinlik qiladi. Saudiya Arabistoni va Islomobod tomonidan qo‘llab kelinadigan Vahhobiy guruhlar va Pokistondagi ko‘plab radikal guruhlar Hindiston shimolida xavfsizlik uchun katta tahdidir. Uchinchidan, Hindistonning Markaziy Osiyo energiya importchisiga aylanishi zarurligi aytilsa-da, ushbu energiyani Hindistongacha qay tarzda olib kelish masalasi so‘roq ostida. Afg‘oniston va Pokistondagi notinch vaziyat Hindiston loyihalari uchun juda katta xavf tug‘diradi. TAPI loyihasining kelajagi ham aynan shu faktor evaziga qorong‘uligicha qolmoqda. To‘rtinchidan, Hindiston narkotik moddalariga qarshi kurashda muvaffaqiyatsizliklarga uchramoqda. Va nihoyat, Hindistonning mintaqaga kechroq kirib borganini uning Markaziy Osiyo iqtisodiyotida alohida o‘ringa ega bo‘lishiga yo‘l bermayapti. Shuningdek, Hindiston uchun kelajakda istiqbolli natijalar keltirishi mumkin bo‘lgan alternativ yo‘llar ham sanab o‘tilgan.⁶¹

Tayvanlik olim Jen kun Fu o‘zining “Reassessing a “New Great Game” between India and China in Central Asia” (“Xitoy va Hindiston o‘rtasida Markaziy Osiyoda “Yangi Katta O‘yin”ni qayta baholash”) maqolasida Xitoy va Hindistonning Markaziy Osiyoda “Yangi Katta O‘yin” sharoitida qanday harakat qilishlari lozimligi, umuman, mintaqada Xitoy va Hindiston munosabatlari haqida yozgan. Jen kun Fu “Yangi Katta O‘yin” da qudratli kuchlar sifatida AQSh, Rossiya va Xitoy, kamtarroq kuchlar sifatida esa Hindiston va Eronni keltiradi. Uning fikricha, Markaziy Osiyoda Xitoy va Hindiston raqobati muqarrar emas. Shuningdek, Xitoy va Hindiston mintaqa energiya resurslariga yetib borishlari uchun o‘zaro hamkorlik qilishi ijobiy natijalarga olib kelishi mumkinligi ham aytib o‘tilgan.⁶²

Rossiyalik olim Y.V. Savkovich “Развитие Отношений Индии С Государствами Центральной Азии в 1990-2000-е гг. и Позиция Китая” (“Hindistonning 1990-2000-yillardagi Markaziy Osiyo davlatlari bilan aloqalari rivoji va Xitoy pozitsiyasi”) nomli maqolasida shu yillar davomidagi Hindistonning Xitoy bilan umumiy va mintaqadagi aloqalari hamda o‘rtadagi muammolar haqida fikr yuritgan. Savkovich fikricha, o‘rtadagi muammolar, bahsli masalalarga qaramay, Xitoy va Hindiston ayniqsa,

⁶¹ Raghav Sharma. India in Central Asia. The Road Ahead. IPCS Special Report. January 2009

⁶² Jen kun Fu. Reassessing a “New Great Game” between India and China in Central Asia. Chian and Eurasia Forum Quarterly, Volume 8, No.1 (2010) pp.17-22

iqtisodiy sohada o`xshashliklarga ega. Bu omil esa ikkala tomonning ham mintaqada kelishuv asosida harakat qilishiga yo`l ochadi. Shuningdek, olim Hindiston diplomatiyasida Markaziy Osiyo 2000-yillardan so`ng alohida ahamiyat kasb eta boshlagani, iqtisodiy va xavfsizlik nuqtai nazaridan muhim hududga aylangani haqida yozadi. Savkovich Hindistonning mintaqa bilan mavjud savdo-iqtisodiy loyihalari haqida ham batafsil ma`lumot bergan.⁶³

Hindistonlik olim Ajay Patnaik ham o`zining “Сравнительный анализ политики Индии и Китая в Центральной Азии” (“Hindiston va Xitoyning Markaziy Osiyodagi siyosatining qiyosiy tahlili”) nomli maqolasini Markaziy Osiyoda Xitoy va Hindistonning munosabatlari va imkoniyatlari masalasiga bag`ishlagan. Olim Xitoyning mintaqada savdo-iqtisodiy, xavfsizlik aloqalarini olib borishda Hindistondan ancha ilgari ketganini, shuningdek, Xitoyning mintaqaviy tashkilotlar, xususan, SHHT doirasidagi faolligi orqali mintaqa davlatlari bilan yaqin siyosiy aloqalar o`rnatganini ta`kidlaydi. Shu bilan birgalikda, Hindistonning imkoniyatlari haqida ham so`z yuritadi. Bundan tashqari, olim Afg`on-Pokiston muammosiga ham to`xtaladi hamda Hindistonning Tolibonga qarshi kurashda Rossiya va Markaziy Osiyo davlatlariga yordam bergani orqali ular bilan ancha yaqinlashgani Hindiston uchun ijobiy holat bo`lganini e`tirof etadi.⁶⁴

“Центральная Азия. Геополитика И Экономика Региона” (“Markaziy Osiyo. Mintaqaning geosiyosati va iqtisodiyoti”) kitobida rossiyalik olim A. Selikin Hindistonning yuqori imkoniyatlarini e`tirof etib, agar Hindiston Markaziy Osiyoga xavfsiz transport yo`lagini ocha olsa, yaqin orada mintaqadagi Hindiston faktorining ta`siri keskin o`sishi mumkinligini ta`kidlaydi. Shuningdek, Hindiston mintaqada Rossiya, Xitoy va AQSh o`rtasida manfaatlar balansini ta`minlashda o`z o`rniga ega ekanligi ham qayd etilgan.⁶⁵

Xulosa qilib aytganda Hindiston Janubiy Osiyo mintaqasidagi rivojlanayotgan mamlakatga aylanib bormoqda. Ayniqsa qadimdan rivojlanib kelgan iqtisodiyoti e`tiborga molikdir. Bu borada geoiqtisodiy tomonlama ko`p rivojlangan davlatlar bilan hamkorlik amalga oshirmoqda. Mamlakatning boshqa mintaqalar bilan hamkorligi, ya`ni Markaziy Osiyo davlatlari bilan iqtisodiy tomonlama sherikchiligi va ular o`rtasidagi kelishuvlar, shartnomalar va rivojlanishidagi strategiyalar, ularni amaliyotga tatbiq etish yo`llari, bu borada rivojlangan mamlakatlarning yondashuvlari va xalqaro tashkilotlarning o`rni va ishtiroki mamlakat taraqqiyoti uchun muhim bo`ldi.

⁶³ Е.В.Савкович. Развитие Отношений Индии С Государствами Центральной Азии в 1990-2000-е гг. и Позиция Китая. ВТГУ. N.3(19), 2012

⁶⁴ Ажай Патнаик. Сравнительный анализ политики Индии и Китая в Центральной Азии. Аналитические заметки о политике безопасности в Центральной Азии N2. OSCE Academy, 2011

⁶⁵ Центральная Азия. Геополитика И Экономика Региона. Институт стратегических оценок и анализа, Москва 2010, с. 194.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Manbaa: “Maxsus hisobot: Hindiston”, The Economist, 2015-yil 23 may.
2. Manbaa: Triniti Solutions bosh direktori Ramesh Kumar Nanjundaiya bilan intervyu.)
3. Nishtha Kaushiki. The New Great Game and India’s Connect Central Asia Policy: Strategic Perspectives and Challenges. Journal Of International And Area Studies, Volume20, Number2, 2013, pp83-110
4. Christian Wagner and Siddhart Tripathi. India’s Response to the Chinese Belt and Road Initiative. SWP Comment 7 January, 2018
5. ¹ Dilip Kumar Maurya. India-Central Asian States Relations in the 21st Century. European Academic Research. Vol.II, Issue 11/February 2015
6. Dr. Athar Zafar. India-Central Asia: Finding New Synergies for Greater Engagement. Indian Council of World Affairs, 6 July, 2015
7. Dr. Abuzar Khairi. India-Central Asia: Emerging Partnership. FPRC Journal-10, 2012(2), New Dehli pp.175-187
8. Sayed Masood Sadat. TAPI And CASA-1000: Win-Win Trade Between Central Asia And South Asia. NIPI. OSCE Academy. May, 2015
9. Raghav Sharma. India in Central Asia. The Road Ahead. IPCS Special Report. January 2009
10. Jen kun Fu. Reassessing a “New Great Game” between India and China in Central Asia. Chian and Eurasia Forum Quarterly, Volume 8, No.1 (2010) pp.17-22
11. E.B.Савкович. Развитие Отношений Индии С Государствами Центральной Азии в 1990-2000-е гг. и Позиция Китая. ВТГУ. N.3(19), 2012
12. Ажай Патнаик. Сравнительный анализ политики Индии и Китая в Центральной Азии. Аналитические заметки о политике безопасности в Центральной Азии N2. OSCE Academy,2011
13. Центральная Азия. Геополитика И Экономика Региона. Институт стратигических оценок и анализа, Москва 2010, с. 194.